

ВІДГУК

опонента доктора педагогічних наук, професора, заступника начальника управління – начальника науково-дослідного відділу проблем розвитку військової освіти науково-дослідного управління проблем розвитку військової освіти та науки Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України Рахманова Віталія Олеговича на дисертаційне дослідження Москаленка Сергія Анатолійовича на тему:
«Розвиток професійної компетентності офіцерів-прикордонників на оперативному рівні військової освіти», подане на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки.

Актуальність теми дисертаційної роботи зумовлена тим, що офіцерський склад Державної прикордонної служби України сьогодення виконує професійні завдання у складних умовах, на які впливають такі чинники, як тимчасова окупація частини території держави (Автономної Республіки Крим та півдня і сходу країни) російською федерацією, ведення бойових дій у північних, східних та південних прикордонних районах, загроза військового вторгнення та провокації на українсько-білоруському кордоні, постійні спроби переміщення через державний кордон України нелегальних мігрантів, контрабанди, зброї, техніки та боєприпасів тощо. Ці чинники посилюють потребу в якісній професійній підготовці офіцерських кадрів прикордонної служби, результатом якої є високий рівень професійної компетентності. Компонентами професійної компетентності є здатність до ефективної управлінської діяльності, знання законодавчої бази щодо регламентації діяльності ДПСУ, складного і динамічного характеру сучасної оперативно-службової і службово-бойової діяльності ДПСУ, розуміння військово-політичних і соціально-економічних умов основ воєнного стану, вміння і навички застосування інформаційних технологій, оновлених зразків озброєння й військової техніки тощо. Це збільшує службове навантаження на офіцерів-прикордонників, оскільки розширюється обсяг функцій, що покладаються на ДПСУ в умовах воєнного стану.

Професійна компетентність офіцерів-прикордонників з оперативним рівнем військової освіти є результатом теоретико-практичної підготовки до виконання професійних завдань на керівних посадах в органах і підрозділах охорони державного кордону. Водночас це інтегративне професійне утворення поєднує здатність офіцера ефективно виконувати свої професійні функції й обов'язки, використовувати спеціальні прикордонні та військові фахові знання, уміння, навички та досвід, а також задіювати важливі

професійні якості, що мають визначальний вплив на результати оперативно-службової та службово-бойової діяльності.

2. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації.

До найбільш значущих наукових результатів С.А. Москаленка відносимо: вирішення важливого наукового завдання щодо розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників на оперативному рівні військової освіти, саме: врахування вимог компетентнісного підходу й особливостей службової діяльності офіцерів-прикордонників у професійній підготовці на оперативному рівні військової освіти; використання методів моделювання в освітньому процесі з метою розвитку військового лідерства офіцерів-прикордонників у професійній діяльності, а також системне впровадження сучасних педагогічних технологій для розвитку умінь і навичок оперативно-службової та службово-бойової діяльності; підготовка науково-педагогічних працівників вищого військового навчального закладу до навчання офіцерів щодо виконання ними функцій майбутньої професійної діяльності за стандартами НАТО.

3 Нові факти, одержані здобувачем.

У результаті наукового пошуку дисертантом висвітлено сутність, зміст і структуру поняття «професійна компетентність офіцера-прикордонника з оперативним рівнем військової освіти» (інтегративне професійно-особистісне утворення, що поєднує здатність офіцера використовувати військово-прикордонні фахові знання, уміння, навички та досвід, а також важливі професійні якості для ефективного виконання завдань оперативно-службової та службово-бойової діяльності).

4 Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації та змісту публікацій С.А. Москаленка, а також оптимальний період проведення дослідження – з 2018 по 2022 рр. – дають підстави для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, а також про те, що здобувач на належному рівні володіє теорією проблеми і методами наукового дослідження.

Дослідно-експериментальна робота проводилася протягом 2018 – 2022 рр. у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. У педагогічному експерименті брали участь 189 офіцерів: 134 офіцерів-випускників другого курсу факультету підготовки керівних кадрів та 55 офіцерів органів управління охорони кордону, які навчалися з метою підвищення кваліфікації у НАДПСУ.

Науково-педагогічну цінність дисертаційного дослідження С.А. Москаленка становить те, що вперше обґрунтовані педагогічні умови розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників з урахуванням особливостей службової діяльності у професійній підготовці на оперативному рівні військової освіти.

Вивчення науково-педагогічної літератури, виконане здобувачем, дало йому змогу достатньо переконливо висвітлити: сутність і зміст ключового поняття дослідження «професійна компетентність офіцера-прикордонника з оперативним рівнем військової освіти», що поєднує здатність офіцера використовувати військово-прикордонні фахові компетентності, а також важливі професійні якості для ефективного виконання завдань оперативно-службової та службово-бойової діяльності.

Не викликає заперечень обґрунтованість наукових положень і висновків дисертаційного дослідження, які опираються на сучасні досягнення в галузі філософії, психології, загальної та військової педагогіки, теорії і практики професійної освіти, а також положення системного, особистісно-орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного, контекстного підходів. Серед обраних дисертантом методів наукового дослідження найбільш продуктивними, на наш погляд, були: ретроспективний і порівняльний аналіз, узагальнення і систематизація положень законодавчих та відомчих нормативних документів, наукової літератури, навчально-методичної документації та досвіду професійної підготовки офіцерських кадрів, що дозволило з'ясувати стан розробленості досліджуваної проблеми у вітчизняній та зарубіжній педагогічній теорії та практиці, визначити сутність і зміст поняття «професійна компетентність офіцера-прикордонника з оперативним рівнем військової освіти» й обґрунтувати педагогічні умови її формування.

Апробація результатів наукового дослідження А.С. Москаленка є також достатньою та підтверджується відповідною кількістю публікацій у вітчизняних і зарубіжних наукових виданнях (6 найменувань) та участю здобувача в науково-практичних заходах (6) різного рівня.

5. Значення для науки і практики одержаних автором результатів.

Дисертаційне дослідження Москаленка С.А. має практичну значущість, зумовлену тим, що введено до змісту програм навчальних дисциплін «Управління оперативно-службовою діяльністю органів охорони державного кордону», «Наукові основи управління» та «Державне управління» ситуативні завдання проблемного характеру, що передбачають поглиблене опанування вмінь і навичок управлінської діяльності; розроблено й

апробовано комплекс вправ з метою розвитку офіцерів-прикордонників на оперативному рівні військової освіти лідерських якостей; розроблено та впроваджено професійно-орієнтовані завдання щодо управлінських аспектів прийняття рішень під час організації повсякденної діяльності на ділянці охорони державного кордону, застосування елементів стратегічного управління, проєктного управління, тайм-менеджменту; підготовлено методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам вищого військового навчального закладу щодо розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників на оперативному рівні військової освіти.

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Отримані здобувачем результати дослідження рекомендується використовувати в системі підвищення кваліфікації офіцерів управління ДПСУ й інших правоохоронних та Збройних силах України, а також за умов адаптації таких матеріалів для проведення занять у системі професійної підготовки офіцерів ДПСУ.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Повністю виправданою є структура дисертації, яка охоплює анотації українською й англійською мовами, вступ, три розділи, які пов'язані внутрішньою логікою і послідовністю викладу, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел, додатки, що відповідає меті дослідження та поставленим завданням. Зміст дисертації достатньою мірою розкриває її ключові аспекти.

Науковий апарат виконаної роботи правильно та коректно визначений. У вступі спостерігається відповідність об'єкта, предмета, мети і гіпотези дослідження задекларованій темі, а також висвітлено наукову новизну, практичне значення, подано відомості про апробацію й упровадження результатів, особистий внесок здобувача, структуру та обсяг дисертації. Вибір комплексу методів наукового дослідження, на нашу думку, відповідає визначеним завданням та злагоджено поєднуються теоретичні, емпіричні і методи математичної статистики.

У першому розділі здійснено аналіз теорії та практики розвитку професійної компетентності, розкрито особливості змісту і структури професійної компетентності офіцерів-прикордонників на оперативному рівні військової освіти. Привертає увагу звернення дисертанта до наукових праць, відповідно до проблематики, фокусування уваги на ключових положеннях, що стосуються різноманітних аспектів професійної підготовки офіцерів-прикордонників та екстраполяція цих положень, яка направлена на вирішення завдань власного дослідження. Це дало можливість визначити

особливості професійної діяльності військовослужбовців щодо розвитку професійної компетентності офіцерів Державної прикордонної служби України.

Урахування результатів аналізу наукової психолого-педагогічної літератури, сутності і специфіки професійної діяльності офіцерів-прикордонників на управлінських посадах в органах охорони державного кордону, змісту стандартів НАТО і нормативних документів щодо підготовки офіцерів сил сектору безпеки та оборони дало змогу визначити професійну компетентність як інтегративне професійно-особистісне утворення, що поєднує здатність офіцера використовувати військово-прикордонні фахові знання, уміння, навички та досвід, а також важливі професійні якості для ефективного виконання завдань оперативно-службової та службово-бойової діяльності. Структурними компонентами професійної компетентності офіцерів-прикордонників на оперативному рівні військової освіти є особистісно-мотиваційний, змістовий і практичний компоненти. З урахуванням системного підходу з'ясовано, що зміст професійної компетентності офіцерів-прикордонників на оперативному рівні військової освіти зумовлено метою, завданнями, правоохоронними і службово-бойовими функціями їх професійної діяльності.

У другому розділі охарактеризовано критерії розвитку професійної компетентності, представлено результати діагностики її стану й обґрунтовано педагогічні умови розвитку компетентності у офіцерів-прикордонників на оперативному рівні військової освіти.

З урахуванням структури професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти та результатів узагальнення наукових психолого-педагогічних джерел визначено, що для діагностики розвитку цієї компетентності необхідно застосовувати критерії, що характеризують відповідні структурні компоненти, зокрема мотиваційний, знаннєво-інформаційний та діяльнісний. Результати констатувального етапу педагогічного експерименту дозволили встановити, що освітній процес навчального закладу має педагогічні резерви щодо розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників.

Узагальнення результатів аналізу освітньої діяльності у вищому військовому навчальному закладі, дозволили зробити висновок, що для розвитку професійної компетентності офіцерів на оперативному рівні військової освіти необхідно впровадити педагогічні умови:

- врахування вимог компетентнісного підходу й особливостей службової діяльності офіцерів-прикордонників у професійній підготовці на оперативному рівні військової освіти;

- використання методів моделювання в освітньому процесі з метою розвитку військового лідерства офіцерів-прикордонників у професійній діяльності;

- системне впровадження на оперативному рівні військової освіти сучасних педагогічних технологій для розвитку умінь і навичок оперативно-службової та службово-бойової діяльності;

- підготовка науково-педагогічних працівників вищого військового навчального закладу до навчання офіцерів щодо виконання ними функцій майбутньої професійної діяльності за стандартами НАТО.

У третьому розділі схарактеризовано зміст і методику впровадження педагогічних умов розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників на оперативному рівні військової освіти, подано особливості проведення формувального етапу педагогічного експерименту та його результати, а також сформульовано методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам вищого військового навчального закладу щодо розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників на оперативному рівні військової освіти.

Виокремлені й обґрунтовані у дослідженні педагогічні умови щодо розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників, які є ефективними, що підтверджено результатами формувального етапу педагогічного експерименту.

Системність організації роботи та застосування заходів для розвитку професійної компетентності на оперативному рівні військової освіти можлива завдяки розробленій методиці. Методика ґрунтується на положеннях системного, компетентнісного, діяльнісного, особистісно зорієнтованого та комплексного підходів і містить цільовий, змістовий, організаційний і результативний компоненти. Висновки до розділів та загальні висновки в цілому відображають зміст та результати дослідницької діяльності, узгоджуються із завданнями дослідження, є логічними та обґрунтованими.

Повний обсяг дисертації становить 279 сторінок, обсяг основного тексту складає 157 сторінок, що відповідає вимогам МОН України і містить 3 рисунки та 16 таблиць. Аналіз змісту дисертації дає підстави для висновку про те, що поставлені завдання розв'язано, мету наукового пошуку загалом досягнуто.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Поряд із переконливими позитивами опонованої наукової праці відзначимо деякі положення, які мають дискусійний характер, а також висловимо окремі побажання:

1. Теоретична частина дисертації значно виграла б, якщо би дисертант систематизував і більш рельєфно окреслив методологічну основу дослідження.

2. У параграфі 2.4 «Обґрунтування педагогічних умов розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників на оперативному рівні військової освіти» на с. 108 – 109 здобувач наводить основні педагогічні умови розвитку компетентностей. На нашу думку доцільно представити матеріал у вигляді таблиці, що дало б змогу обґрунтувати кожен умову.

3. На нашу думку робота виграла б, якщо автором був розроблений практикум для навчальної дисципліни «Управління оперативно-службовою діяльністю органів охорони державного кордону», а у додатках було подано фрагменти практичних занять з описом функцій викладача та офіцера.

4. У дисертації не використані роботи наукового керівника, а саме дослідження, які пов'язані з розвитком професійної компетентності майбутніх фахівців.

5. Робота, на нашу думку, була б більш ґрунтовною, якби було представлено педагогічну модель розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників на оперативному рівні військової освіти.

6. На с. 91 дисертант зазначає, що «офіцери здатні приймати виважені та обґрунтовані управлінські рішення. Вони вміють обробляти та інтерпретувати зміст різноманітної інформації з джерел, а також використовувати основні логічні операції та мисленні процедури. Офіцери здатні до міжособистісного спілкування, уміють застосовувати механізми, прийоми і методи комунікативного впливу, способи результативного вирішення різноманітних конфліктів, а також забезпечувати самоосвіту, саморозвиток та самовдосконалення» Бажано було б конкретизувати та пояснити їх застосування в контексті досліджуваної проблеми.

Висловлені зауваження не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження С.А. Москаленка і можуть бути приводом для наукової дискусії.

9. Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях.

Основні положення дисертаційного дослідження С.А. Москаленка відображено у 12 наукових працях, із них 6 наукових статей (1 – у співавторстві) – у фахових виданнях України у галузі педагогіки (усі видання входять до міжнародних наукометричних баз даних), 6 публікацій – у матеріалах наукових конференцій.

10. Висновок

Аналіз дисертації, анотацій та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Москаленка С.А. на тему: «Розвиток

професійної компетентності офіцерів-прикордонників на оперативному рівні військової освіти» є самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для педагогічної науки і практики. Вважаємо, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор Москаленко Сергій Анатолійович заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта, педагогіка.

Опонент:

заступник начальника управління – начальник науково-дослідного відділу проблем розвитку військової освіти науково-дослідного управління проблем розвитку військової освіти та науки Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України

доктор педагогічних наук, професор

Віталій РАХМАНОВ

Підпис засвідчую
17 липня 2023 р.
М.П.

